

חיי אברהם

פרשת וירא תש"פ

בענין "אמאי אברהם לא התרפא מן המילה עם האבן טובה"

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כָּחֹם הַיּוֹם (י"ח א')

ופירש"י לבקר את החולה, אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה, ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו.

הנה איתא בב"ב (טז:) וה' ברך את אברהם בכל, מאי בכל כו', רשב"י אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא. והקשו בתוס' (ד"ה שכל) וז"ל, וא"ת והא בימי אברהם אכתי לא היה חולי בעולם כדאמרין בהשוכר את הפועלים (ב"מ פז). דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אלישע לא הוה דאיחלש ואיתפח, ומצינן למימר דהכא בחולה של מכה איירי יע"ש.

ויע' במהרש"א שם וז"ל, ויש מקשים בזה לפי התירוצ' של התוס' דהכא בחולה של מכה איירי למה לא היה אברהם מתרפא באבן טובה כשנחלה מן המילה¹, ובעל אמרי נועם תירץ דמילה הוה כחולשא בידי שמים וכו' (עכ"ל), והוא דחוק², ונראה דאע"ג דניתן רשות לאדם להתרפאות, ממדת תמימות לבקש רחמי שמיא וכו'³.

והארכנו במקום אחר במחלוקת הראשונים בענין הא דניתן רשות לאדם להתרפאות האם הוא דין לכתחילה ואין בזה חסרון של בטחון וכלשון הר"מ בפירוש המשניות בפסחים (ד' י') כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כששתמש בה, או מי אמרין דהעיקר הוא לבקש רחמים וכדכתיב אני ה' רופאך, יע' ברמב"ן פ' בחוקותי (כ"ו י"א), ופליגי גם בביאור הא דגנז חזקיה ספר הרפואות. ומדברי המהרש"א שכתב דמדת תמימות לבקש רחמי שמיא, משמע כשיטת הרמב"ן.

¹ וכן הק' במושב זקנים כאן ופענח רזא (פסוק ב') והניחו בקושיא. ויתבאר כאן י"א תירוצים בס"ד.
² ויע' בפרדס יוסף (שמות ד' כ"ד) שיישב כוונת האמרי נועם, שלא רצה להתרפאות בחולי של מילה כלל כיון שניתן לו מצוה מן השמים. ובהערת הרמ"מ אלטר שם דחה דבריו דודאי רצה להתרפאות אחר המילה, וכוונת דבריו הוא דמילה הוה כחולה בידי שמים, וכהבנת המהרש"א בדבריו, ולזה לא הועיל האבן טובה.
³ וע"ע בזה בדברי החיד"א בפני דוד הובאו דבריו לקמן בענין אם אברהם רצה לסבול בצער המילה.
³ ובס' מתת י"ה ביאר לפי"ז דרמז לו הקב"ה שלא יתרפא את עצמו ממרגלית כשאמר לו "והיה תמים" ע"ד ותמים תהיה עם ה' אלקיך.

אולם באמת גם הרמב"ן שם לא כתב אלא שאין להתנהג בטבע, ואין לו עסק ברופאים, אבל לא כתב דאין להתעסק ברפואה סגולית. ועוד חילוק יש, שהרמב"ן כתב מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, ואילו מדברי המהרש"א משמע דקאי הרשות על החולה ולא על הרופא. ובאמת יע' במהרש"א בברכות (י:) בהא שגגז חזקיה ספר הרפואות שנאמר והטוב בעיניך עשיתי, שכתב דאף על גב דבעיני אדם אינו טוב לגנוז, שמבקשים ברפואות הרופא, גם שניתן רשות לרופא לרפאות, מ"מ "בעיניך" הוא טוב, שאל יסמוך אדם על הרפואות ויהא לבו נכנע לבקש רחמים, עכ"ד⁴. הרי שכתב המהרש"א דאין לסמוך על ספר הרפואות אלא לבקש רחמי שמיא, וכדבריו גבי רפואת מילה דאברהם אבינו דאין לסמוך על הרפואה הסגולית של האבן טובה. וע"ע במהר"ל (נצח ישראל פ"ל), שדבריו עולים בקנה אחד עם דברי המהרש"א.

וראיתי יש שפירשו⁵ על פי דבריו במה שכתב רש"י באלוני ממרא הוא שנתן לו עצה על המילה, והאריכו המפרשים לבאר איזו עצה נתן לו לאברהם, ויש לומר דספוקי מספקא לאברהם אבינו אם יתרפא באבן טובה התלויה בצוארו או יבקש רחמי שמיא, ונתן לו עצה דממדת תמימות יבקש רחמי שמיא⁶. ויש להוסיף דלפי"ז, מה שסיים רש"י לפיכך נגלה עליו בחלקו, אי"ז מדה כנגד מדה וביאור על שכר שקבלו על שנתן עצה לאברהם, וכהבנת דברי רש"י כפשוטו, אלא כיון שממרא נתן לו עצה על איך להתנהג ברפואת המילה, ואמר לו לבקש רחמי שמיא, ממילא נגלה עליו בחלקו לבקרו⁷.

בתפארת יהונתן לר"י אייבשיץ תי' קושית המהרש"א שהמרגלית לא היתה מרפא את אברהם שאין חבוש מתיר עצמו מבית אסורים (ברכות ה:), הגם דבאחרים היה הוא מרפא במרגלית מ"מ לרפאות את עצמו היה הקב"ה צריך לבוא לרפאותו.

ושו"ר שכ"כ המהר"י כץ חתן המהר"ל בהערותיו על הפענח רזא (פסוק ב'), ועוד תי' שם דהקב"ה רצה שלא יתרפא כי אם על ידי רפאל לכבודו. ואח"כ תי' עוד דאין הדברים כפשוטו, אלא שר"ל לשון חכמים מרפא, אשר בה סיפר נפלאות השם יתברך לבריות, והודיען מציאותו וגדלו, וכל חלי הדעת ונבון האמונה שרואה אותה מתרפא ומתקרב בה תחת כנפי שכינה ככתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן, ולכן אמרו עוד שם וכשמת תלאה בגלגל החמה, כענין השמים מספרים כבוד קל. ועל דרך זה כתבו הרשב"א הובא בע"י בב"ב שם, והתשב"ץ (הקדמה למגן אבות), ועוד.

⁴ וכן בב"ב שם בריש דבריו כ"כ בקיצור. וס"ל דבין הרפואות הסגוליים בזמן אברהם ובין הספר רפואות בימי חזקיה נגנוז, ויע"ש בב"ב מש"כ לגבי רפואות מצד הטבע.

⁵ יע' בס' מתת יה-ה (ד"ה ואגב), ופני יצחק, ועוד.

⁶ ואע"ג דאיתא בב"ר (מ"ב ח') אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נתת לו עצה למול וכו', מ"מ כבר כתבו הרבה מפרשים ליישב דברי רש"י שלא ע"פ פשוט דברי המדרש, ואכמ"ל.

⁷ ויע' בס' באר בשדה. והאריכו המפרשים במה שיש להקשות דהלא כבר היה בחלקו של ממרא מעיקרא כדכתיב וישב באלוני ממרא אשר בחברון (פי"ג), ועוד כתיב והוא שוכן באלוני ממרא (פי"ד), יע' בדבריהם.

עוד תי' בס' אפריון (לבעל הקיצור שו"ע) ועוד, בהקדם הא דאיתא בב"ב שם וה' בוך את אברהם בכל (פרק כ"ד), מאי בכל, ר"מ אומר שלא היתה לו בת כו', רשב"י אומר אבן טובה היתה וכו' ואילו בתוספתא סוף מס' קידושין איתא ביתור לשון וז"ל, וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום בזקנותו יותר מנערותו שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' בוך את אברהם בכל, ר' מאיר אומר כו' רשב"י אומר אבן טובה וכו', הרי מבואר דרך באותה שעה אחר מיתת שרה קבל האבן טובה, ולא היתה לו את האבן טובה בשעת מילה⁸.

בפני דוד להחיד"א (אות כ"ד) תי' דבאמת נתרפא ע"י המרגלית, רק דחשב דניחא שלא להתרפאות מהמכה כלל שלא יהא נראה כקץ בה. ולכן בא רפאל להראות לו שרצונו יתברך הוא שיתרפא, וכל עצם ביאת רפאל אצלו היה רק לגילוי מילתא בלבד, אבל עצם הרפואה היה ע"י המרגלית, יע"ש עוד מש"כ בזה.

בס' מתת י-ה⁹ תי' ע"פ המדרש (ב"ר פמ"ו) דלא מל אברהם קודם שהיה בן צ"ט שלא לנעול דלת בפני הגרים שאם יאמרו גרים זקנים אין אנו יכולים לסבול צער מילה, הרי אברהם מל את עצמו כשהיה בן צט שנה, ולפי"ז אם היה מתרפא עם המרגלית עדיין היה פתחון פה לגרים שיאמרו אברהם אבינו היתה בידו מרגלית להתרפאות משא"כ אנו, לכן לא רצה להתרפאות עם המרגלית.

עוד תי' שם ע"פ הא דאיתא בפסחים (ק"ח). בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם, ארד ואצנן, ואציל את הצדיק מכבשן האש. אמר לו הקדוש ברוך הוא אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד ע"כ. ומטעם זה לא רצה אברהם לרפאות את עצמו ע"י מרגלית משום שנאה ליחיד להציל את יחיד¹⁰.

ולפי"ז י"ל דילידי ביתו נתרפאו באמת ע"י מרגלית (משא"כ לפי הטעם של המהרש"א הנ"ל י"ל דכולם בטחו בהקב"ה), דלא שייך האי טעמא אלא בעצמו ולא בילידי ביתו. וזהו וירא אליו ה', אליו למעוטי ילידי ביתו שלא נגלה אליהם משום שנתרפאו ע"י המרגלית. וכן רמזו חז"ל יום ג' למילתו כו' ובא הקב"ה ושאל בו וכו', "מילתו" לאפוקי ילידי ביתו, ושאל "בו" ולא ילידי ביתו.

והנה כתיב בפרשתן (כ"א י"ד) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה וכו'. ופירש"י אף הילד שם על שכמה, שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו. והקשו המפרשים כנ"ל הלא אמרינן בבבא מציעא (פז). דעד יעקב לא הוה חולשא בעולם.

ותי' החזקוני דצמאון שאני דנהי דלא הוה חולשא דמייתי, מיהו מחמת צמאון הם מתים. וברא"ם תי' כדברי תוס' בב"ב הנ"ל דרך חולשא בידי שמים לא הוה

⁸ ויע"ש בחסדי דוד.

⁹ נדפס בשנת תנ"ו.

¹⁰ וכדברי הרמב"ן כאן דהקב"ה בעצמו ריפא את אברהם.

אבל בידי אדם הוה¹¹. ובגור אריה תי' המהר"ל דאין חילוק בין חולי מן השמים וחולי בידי אדם, רק דקודם יעקב לא הוי חולשה שיהא נחלש האדם כמו שהוא דרך החולי חלש, אבל צער החולי היה כואב לו עד שלא היה יכול לילך מחמת חמימות בראשו ובגופו הפועל בו, ואין הנפש בשלימות, אבל שיהיה חולשה דהיינו חלש מחמת החולי זה לא היה.

ושוב ביאר בגור אריה בהא דהיתה לאברהם מרגלית תלויה בצוארו שכל חולה שרואה אותו מיד מתרפא, אין הפירוש שנתרפא בפעם אחד, אלא התחיל להתרפא, והיה צריך לראות המרגלית עד שנתרפא (מהצער החולי שהיה כואב בו)¹². ולפי"ז י"ל דלכן אברהם לא נתרפא ע"י המרגלית כיון דאפי' אם התחיל להתרפא על ידו מ"מ עדיף להתרפא על ידי המלאך שריפא אותו מיד.

אלא דיש לדון בזה, דכיון דבא הקב"ה לבקרו ביום שלישי למילתו, וכתב הר"ן בשבת (קלד:) דאע"ג דאיכא סכנה יתירא ביום א' וב', מ"מ החולשא גוברת יותר ביום ג' וכדכתיב ויהי ביום ג' בהיותם כואבים, ויע' במהרש"א בב"מ (פו:) דביום ג' בא הקדוש ברוך הוא לבקרו דהוא עיקר מצות הביקור שהוא חלוש ביותר, והאריכו המפרשים בכל זה, ומשמע מזה דלא התחיל להתרפאות כלל אחר המילה כדי להחליש החולי, אולם יע' בגירסת הטור (יו"ד סי' של"ה) שכתב וירא אליו ה' מלמד שבא אליו לבקר החולה, ולא גרס ביום ג', ולפי גירסתו שפיר יש לקיים תי' הנ"ל.

אולי יש לתרץ עוד ע"פ דברי הרמב"ם במורה נבוכים הידועים (ב' מ"ב), הובא ברמב"ן כאן, דכל מקום שנזכר בו ראיית מלאך או דבורו, שזה במראה הנבואה או בחלום, וכאן אחר שהקדים הכלל, והוא שה' נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה צורת ההראות ההוא, ואמר שתחלה ראה שלשה אנשים ורץ ואמר מאמר אליהם, והכל אמר במראה הנבואה. וא"כ י"ל דבאמת ריפא את עצמו עם האבן טובה כי הרפואה ע"י המלאך לא היה באמת¹³.

אשמח לקבל תרומות והערות: אברהם הבר, דוא"ל: chayeivraham@gmail.com

¹¹ דעין הרע הוא כאילו הכה אותו בחרב (לשון הגו"א שם).

¹² וצ"ב מלישנא דגמ' "מיד" מתרפא. אלא דיע' רש"י בב"ב שם שכ' גבי גלגל חמה "מיקל החולי", ולא כתב מתרפא החולי, ומשמע כדברי המהר"ל. ובס' מתת יה-דיק להיפך, דכתבו תוס' בתי' ב' דחולי של מיתה לא היה עד יעקב אלא כל חולה היה מתרפא מחליו, וע"כ דסגולת המרגלית היתה דמיד נתרפא, דבלא המרגלית היה ג"כ מתרפאים אבל לא היה מיד, וע"י המרגלית היה מיד.

¹³ אלא דאין לי עסק בנסתרות ולא באתי אלא להעיר, ועוד צ"ע לפי"ז אמאי היה חולה ג' ימים, ואם לא גרס ג' ימים כדברי הטור, ניחא.